

Básně a listy

Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic

Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic

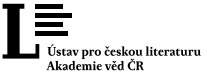
Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic

Básně a listy

PRAHA — BRNO 2022

ČESKÁ KNIŽNICE
Vydávají Nadační fond Česká knižnice, Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i.,
a vydavatelství Host

www.kniznice.cz

Publikace vznikla ve spolupráci s Oddělením novolatinských studií
Kabinetu pro klasická studia Filosofického ústavu AV ČR.
Při práci na publikaci byly využity zdroje výzkumné infrastruktury
Česká literární bibliografie (kód ORJ: 90136).

Vychází s finanční podporou Akademie věd ČR a Ministerstva kultury ČR.

Výběr, uspořádání, ediční příprava, překlad z latinských originálů
a komentář Marta Vaculínová
Vědecká redakce Ondřej Koupil

Editor © Marta Vaculínová, 2022
Translation & Commentary © Marta Vaculínová, 2022

Cover photo © Universität Freiburg in Breisgau, historische Bestände, 2022
© Nadační fond Česká knižnice, 2022
© Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., 2022
© Host — vydavatelství, s. r. o., 2022
(elektronické vydání)
ISBN 978-80-275-1583-7 (PDF)

Žiju, i když mi Nemesis dost málo přeje…

A přece žiju — i po všech těch nepřízních cesty a mnoha
přestálých nebezpečích vzbouřených mořských vln.
Žiju dál, srdce mé nepřišlo o dávný cit ani sílu
a vidím líbezné louky, jimiž mě vítá má vlast,
i kopce, po nichž jsem toužil, a přátele, po nichž jsem toužil,
půdu, po které jsem toužil, smí tisknout zas moje dlaň.
Přestál jsem na lodi plavbu zmítané strašlivou bouří,
nezdolal mě prudký vítr, jenž nosí bouři a déšť.
Na moři pirátů ušetřen byl jsem a na souši lapků,
i dalších nástrah, jež měly přinést mi zkázu a smrt.

Z Elegie ke Čtrnácti svatým pomocníkům

Tuto knihu s úctou věnuji Ignáci Cornovovi, Václavu Thámovi, Karlu Aloisi Vinařickému, Heleně Businské a Daně Martínkové, překladatelům Bohuslavových veršů a prózy.

M. V.

Italská studia a přátelství s Petrem Schottem

Petru Schottovi na cestu do Říma

Petr míří k římským palácům a k proudům Tibery,
odchází náhle, už ho neuvidím.
Plač nebe a naříkejte se mnou, hvězdy,
bouřící vody, oplakávejte, prosím, můj pád.
Slzy mi zahalily oči průhledným závojem
jako by se můj vlastní otec chystal na onen svět.
Nedávno jsem opustil milované bratry a nyní
jsem přišel o polovinu sebe sama.
On byl mým Héraklem, mým Orestem,
mým Patroklem a mým Nísem.
Proč jsi, proradná Štěstěno, stále proti mně,
proč jsem, proboha, odloučen od svého Petra?
Proto jsem mohl poznat, jak důležité je mít přítele,
abych se tvou vinou trápil ještě víc?
Nestačilo snad, že jsem musel opustit otcovský dům
a podstoupit toto vyhnanství?
Nestydíš se přetnout to sladké pouto přátelství
a zvýšit tak míru mého trestu?
Kdo mi teď zbude, aby se se mnou těšil
společným studiem a pil se mnou z Pegasova pramene?
Kdo mi bude vykládat satiry a díla tragiků?
Kdo mi bude číst něžné elegiky a dějiny?
Vzdaluji se dvojitému vrcholku Parnasu,
vzdaluji se Apollónovi a družině Múz.
Daleko uprchly cithara, lyra i jejich struny
a básník už nemá chuť uctívat Kleió ani Kalliopé.
Všechno ztichlo a mlčí jako břeh chladného
Strymónu, když šel Orfeus k temnému vládci podsvětí.
Věřím, že stejně oplakával Achilles smrt svého přítele,
zabitého mečem trójského Hektora.

20. května 1482
Čech Bohuslav posílá mnoho pozdravů nejjasnějšímu vykladači obojího práva panu Petru Schottovi ze Štrasburku.

Chtěl bych ti psát obšírněji, ale tíží mě takové starosti, že nemohu dělat skoro nic. Jako by nestačilo, že nám hrozí útok nepřátelských Benátčanů, ještě navíc pustoší město mor. To všechno je mi stejně milejší než se dívat na zkázu své vlasti. Dostal jsem od tebe tři listy, v nichž se snažíš zjistit, zda žiju. Tady máš stručnou odpověď:

Žiju, i když mi Nemesis dost málo přeje.
Božská matka, která vládne na nebesích,
však nenechá mou duši opustit pozemské tělo,
dokud slzami nesmyji staré hříchy.
Žádná Lachesis, Klóthó nebo Atropos,
bude se mnou Bohorodička hodná nejvyšší úcty,
kterou poslouchá moře, země i nebeské hvězdy.
Ona mi přišla na pomoc v nouzi a vyrvala mě
z močálů podsvětí, když jsem již téměř v dálce
viděl ohnivou řeku Pyriflegethón.

Nevím, co dalšího bych napsal, protože pochybuji, že ti tento dopis někdy dojde. Poslal jsem ho zkusmo do Boloně. Od té doby, co odešel Daniel, jsem nenašel vůbec nikoho, kdo by se za tebou chtěl vypravit. Jsi nespravedlivý (a mohl bych to říci i drsněji), když pronášíš závěry o mém vztahu k tobě, aniž jsi ode mě cokoli slyšel. Petr už spěchá a nenechá mě psát dál. Sbohem. Jsem tvůj, byl-li jsem kdy. Možná se uvidíme dříve, než doufáš.

Dáno dvacátého května 1482. Posílám dva páry nožů a komentář k Hésiodovi.

16. listopadu 1482 (úryvek)
Petr Schott posílá mnoho pozdravů vznešenému a urozenému panu Bohuslavovi z Hasištejna, pánu, jehož chová v obzvláštní úctě.

Ačkoli nevím, u kterých národů zrovna přebýváš, nejušlechtilejší muži (nevím vůbec, zda ses vrátil domů nebo dosud trávíš čas mezi Italy na studiích), přece jsem využil výhodné možnosti, posla Valentina z Mostu, o jehož důvěryhodnosti vím nejspíše z tvého vyprávění, abych nechal doručit svůj list na tvůj hrad, kdyby náhodou měl naději na odpověď z Čech, když tolik dopisů do Itálie zůstalo předtím bez odezvy. Bohuslave, nikdo by mě snadno nepřesvědčil o tom, že jsem mohl tak zmizet z tvé mysli, že nejen neodpovídáš, ale ani mi sám od sebe nepíšeš. Nestalo se přece dříve, že bychom i při fyzickém odloučení zanedbávali to, co patří k udržování přátelství. Dokonce jsi mě ve dne v noci zapřísahal, abych nikdy nepřerušoval korespondenci, která udržovala náš kontakt. Já jsem to za sebe s nadšeným souhlasem slíbil, a nejenže jsem to věrně naplňoval, ale dokonce jsem ti ukázal způsob, jak získáš vhodné posly ke mně. A co ty? Škoda mluvit. Jestli tebou nepohne naše vzájemná láska, která na mé straně ani trochu nepohasla, jistě se tě nedotknou ani tyhle moje výčitky. Ale proč se hádám sám se sebou? Jsi milý. Nemůžeš usvědčit ze lži velkého propagátora vašich dějin Pia II., jenž napsal, že muži z vašeho národa umějí zachovávat věrnost. […]

Víš, jak těžko snáší přítel bezpráví od přítele. A jestliže jsi mě přestal milovat, zasloužíš o to větší výtku. Všechno mé rozhořčení by ale spravil jediný lísteček, v němž bys mě informoval o tom, co děláš a jaké ke mně chováš city. Já jsem již skrze milost Boží dospěl do toho stavu, v němž mohu, jak doufám, s pomocí Boží dosáhnout spásy své duše. Rozhodně, i kdybych si z přátelství s tebou nic jiného neodnesl, si velmi považuji alespoň toho, že jsi mě v častých chvílích váhání utvrdil svými radami v rozhodnutí o způsobu života, který jsem si zvolil. Nesmrtelná chvála budiž Bohu nejdobrotivějšímu. Ale snaž se, abys také sám sobě dobře poradil. Víš, o čem mluvím. Já jsem nyní již pokročil tak daleko, že o příštím svátku Narození Páně přijmu kněžskou důstojnost. Kéž by mi to Bůh všechno dopřál. Po jednom rezidenčním roce se budu, dá-li Bůh, věnovat teologii jako kanovník u Svatého Petra novějšího. Jestli v tobě je alespoň zbytek lásky ke mně, dej mi vědět, jaké máš plány. Budeš-li chtít, můžeš

poslat zprávu nejsnáze přes Norimberk nebo prostřednictvím otce Jana Nigra, převora řezenských františkánů. Když jsem se s ním nedávno ve Štrasburku sešel, slíbil mi, že se všemožně vynasnaží, aby se tvůj dopis ke mně dostal. Buď zdráv.

Ze Štrasburku šestnáctého listopadu roku 1482 od narození Páně.

10. dubna 1483

Bohuslav z Lobkovic posílá mnoho pozdravů nejjasnějšímu doktoru obojího práva, panu Petru Schottovi ze Štrasburku, příteli nejdražšímu.

Můj bratře, můj bratře, můj bratře, nezlob se, že dostáváš moje dopisy se zpožděním a méně často, než by sis přál, a nemysli, že je to snad proto, že se má náklonnost k tobě změnila, ani to nepřipisuj mé lenosti a nedbalosti. Je to jen tím, že se nenajde nikdo nebo málokdy někdo, kdo by se odtud k tobě vydal. Nikdy nebude síla osudu tak mocná, aby mě od tebe, byť i jen v duchu, oddělila, a nic mi nemůže být milejší než vzpomínky na naše tak milé přátelství. Ačkoli nepochybuji, že jsi o tom přesvědčen, přece mě těší psát o tom, co se nejvíce týká potvrzení naší lásky, zvláště když se mi nenabízí žádné jiné téma k psaní, pokud ovšem nechceš vědět něco o mém zdraví, které můžeš poznat z toho, že ti píšu — což nemocní nedělávají. Přeji ti, abys byl zdráv na těle i na duchu a abys vytrval v dávné náklonnosti ke mně, o níž jsem se dozvěděl, protože mi o tvých citech vůči mně nedávno psal mistr Jan, převor řádu františkánů v Řezně. Buď zdráv. Posílám ti dárečky, přijmi je, prosím, příznivě.

Z Hasištejna dne desátého dubna roku 1483.

Cesta do Středomoří

5. listopadu 1490
Panu Janovi ze Šelmberka, kancléři království českého, mnoho pozdravů.

Píšu ti z Alexandrie. Nespokojil jsem se totiž s Judeou a Jeruzalémem a cestoval jsem dál do Egypta, do velmi slavného města, které v dnešní době nazýváme Káhira a dříve mu říkali Memfis. V tomto kraji je mnoho pozoruhodných věcí, ale kdo by je zvládl obsáhnout v jediném dopise? Dá-li Bůh, jednou ti o tom budu vyprávět osobně. Alexandrie byla kdysi velmi slavným městem a sídlem egyptských králů. V dnešní době je to nejvýznamnější obchodní středisko celého kontinentu, který omývá naše moře. Plyne sem indické, arabské i etiopské zboží a to se pak dál dováží na východ a do našich zemí. V dobách našich předků kyperský král Petr dobyl Alexandrii, ale když vzápětí dorazily nespočetné voje Egypťanů, s jejichž příchodem nepřátelé nepočítali, pobořil město, pobral obrovskou kořist a vrátil se zpátky na Kypr. Našel jsem zde janovskou nákladní loď. Na tu jsem nastoupil a chystám se navštívit Kykladské ostrovy, úžinu Helléspontu, rozvaliny Tróje, Konstantinopol a další místa tolik známá a opěvovaná v literatuře. To mě, kterého tyto věci odmalička zajímají, i když ostatním možná připadají směšné, velmi baví. Ale nevím, proč bych se měl stydět za to, že se řídím příkladem těch, kteří chtějí raději poznat cizí země a prozkoumat mravy a zvyky lidí, poznat obyčeje a zákony národů, než chátrat doma uprostřed zahálky a hýření. Jestli se mnou souhlasíš, není důvod, proč bych se měl bát odsudku ostatních. Jestli si ale myslíš, že se mýlím a žiji v bludu, nebráním se tomu, abys mi to vyvrátil. Buď zdráv, představený mého úřadu, a pozdravuj také mého Půtu.

Z Alexandrie v Egyptě 5. listopadu 1490. Ten, kdo ti dopis nese, je Krakovan ve své zemi známý a byl v mé družině po celou cestu. Proto ti toho člověka doporučuji a velmi bys mě potěšil, kdyby se přesvědčil, že mu mé doporučení u tebe nějak pomohlo.

De Constantinopoli

Conturbabantur Constantinopolitani
innumerabilibus sollicitudinibus.

O Konstantinopoli

Konstantinopolští se znepokojovali
nespočetnými rozrušeními.

16. dubna 1491
Štěpánu Pisonovi mnoho pozdravů.

Poslední dopis jsem ti poslal z Alexandrie v Egyptě. Poté jsem se na janovské lodi vydal na Chios. Na té cestě, když už byl v dohledu ostrov Karpathos, jsme byli silnou bouří zahnáni zpátky téměř tisíc čtyři sta kroků až ke Kypru. Z této nepříjemnosti jsem nemálo těžil, protože jsem poznal pobřeží Kilikie, Pamfylie a Lykie a dozvěděl jsem se mnohé, co jsem předtím nevěděl. Jel jsem totiž také kolem Patmu, proslaveného viděním svatého Jana, a kolem ostrovů Kóu a Samu, z nichž jeden proslavil Pýthagorás, druhý Hippokratés. Samotný ostrov Chios, kromě toho, že si osobuje právo být rodištěm Homéra a místem, kde byl pohřben, rodí také onu pověstnou mastichu. Odtud jsem putoval na světadíl Malé Asie, které se dnes říká Turecko, přeplavil jsem se přes smyrenský průliv a navštívil samotnou Smyrnu a Thyatiru a Efesos a Erythry se slavnou rodačkou Sibylou. Do smyrenského kraje patří Lesbos, vlast Theofrasta a Sapfó. Pak jsem se plavil přes Kyklady a Sporady, to jest Délos, Paros, Ikaros, Andros, Tenos, Gyaru a Serifos a ještě početné další podobné ostrovy, jejichž výčet by byl pro mě stejně obtížný, jako pro tebe únavný, a doplul jsem do Methóny, města na Peloponésu. Plánoval jsem se přeplavit co nejdříve do Libye, bude-li mi Bůh přát. Prý je tam Tunis, kdysi malé městečko, které Liviovi a Polybiovi skoro nestálo za zmínku, nyní je však ze všech afrických měst ležících

u našeho moře nejznámější a nedaleko od něj se zachovaly ruiny Kartága, kvůli kterým se tam chci rozhodně vypravit. Odtamtud plánuji návrat do Methóny a pokračování na Peloponés, do Attiky a Boiótie, kde chci na Parnasu a Helikónu načerpat výmluvnost, kterou jsem nemohl získat přirozeným nadáním ani studiem, potom dojet do Konstantinopole a Bithýnie a po prohlídce Helléspontu a Tróady se vrátit do Benátek. Dovedeš si představit, jaký užitek z toho budu mít pro svá studia? S jakým citem budu skládat verše? S jakým nadšením si budu připomínat dávné dějiny? Žádné bohatství, žádné pocty, žádné soukromé radosti rozhodně nejsou takové, aby se daly srovnat s touto rozkoší, kterou dnes a denně zažívám při putování po tolika různých kmenech a národech. Ty s tím budeš snad souhlasit a ostatní to přijmou podle svého založení. Buď zdráv. Svěřuji ti svou knihovnu. Postarej se, aby nedošla úhony a zvláště aby byla chráněná před moly. V tuto chvíli pro mě nemůžeš udělat nic užitečnějšího. Pozdravuj Kristiána Pedíka, Jana od zemských desk a Viktorina ze Všehrd.

V Methóně, přímo na nákladní lodi vedle Methóny dne 16. dubna 1491.

Náhrobní nápis Štěpána Pisona

Ať už jsi kdokoli, cizinec anebo poutník,
který zde obchází a prohlíží si tento kostel,
pohleď, prosím, se slzami zalitou tváří
na malý náhrobek Štěpána Pisona.
Tady, právě tady spočívá společně se Štěpánem
lidská dobrota a pradávná věrnost, neposkvrněná mysl
a srdce plné spravedlnosti a rozvahy.
Kdyby bylo někomu dáno vyrvat jej
svým nářkem temnotám, jeho pán sám
by jej vrátil na zem. Aby jeho duch
nakonec došel do příbytků zbožných

a hřmícího Boha, do zlatého nebe,
za to se pomodli k svatým a ve zdraví jdi.

O pyramidách, z Traktátu o lidské ubohosti (úryvek)

Viděl jsem v Egyptě pyramidy, stojící v oblasti Memfidy za Nilem. Tu největší prý stavělo 360 tisíc lidí dvacet let, a přece není známo, na čí příkaz a koho nákladem, jak říká Plinius, jenž spravedlivě pominul původce toho marného díla, ačkoli Josef to dílo připsal faraonovi, jenž prý chtěl zatížit lid izraelský neužitečnou a zbytečnou prací. Viděl jsem v Efesu ruiny Dianina chrámu, který prý stavěla dvě stě dvacet let celá Asie. Viděl jsem v Řecku a Asii divadla a mnohé jiné obrovské stavby. Celý starověk obdivoval visuté zahrady a asi ne neprávem. Co je totiž podivuhodnějšího, než že se najde někdo tak bláznivý, že chce uspokojit choutky své ženy potem tolika lidí? Pomíjím egyptské hrobky, labyrinty a obelisky, z nichž jeden je prý vysoký sto padesát a široký dvacet čtyři stop, pomíjím Kartágo, Athény i samotný Babylón. Jaká bída provázela tesání, svážení, spojování a stavění kamenů do výše? Vždyť někteří králové dokonce chtěli lidskou prací změnit tvář přírody.

koncem roku 1491
Mistru Viktorinovi ze Všehrd pozdrav.

Někdo, jehož jméno mi úplně vypadlo, mi v Benátkách dal dopis pro tebe. Neposlal jsem ti ho proto, že jsem doufal, že k tobě každým dnem sám dorazím. Protože se však moje cesta do Prahy stále odkládá, nechal jsem ti ty listy poslat po tomhle svém Etiopovi nebo spíše Maurovi, a je-li kromě toho něco, co by ti mohlo být ke cti a užitku, ber mě za takového, jaký bych vůči tobě měl být. Buď zdráv.

Ke Čtrnácti svatým pomocníkům o svém putování

Vám, dvakrát sedm duší, znovu a znovu skládám
nové básně a dávám je do správné formy.
Jen několik básní vám nesu, protože jak jinak nežli verši
může jazyk smrtelného člověka vyjádřit vděčnost světcům?
Vy jste mě vedli, když jsem procházel kolem Dunaje,
Pádu a průzračných vod líně plynoucí Trebie.
Prošel jsem kolem Innu, jenž teče z alpských vrcholků,
kolem domů v Lombardii, Ligurii a Římě,
potom skrze svažitá údolí, na která shlíží Narnie,
umbrijská údolí, plná bohatě plodících oliv,
až tam, kde božská Florencie vládne Alfeiově Pise
a kde vzedmuté Arno omývá toskánská pole.
Viděl jsem hrady vyrostlé v Apeninách a různé řeky,
které ve spletitých tocích zavlažují lýdské louky.
Viděl jsem místo, kde malé Reno obtéká učenou
Boloňu, a malebné hráze trojitého Pádu,
hned zas velkou Adiži a Padovu, Anténórovo město
i to, které má jméno podle Benátčanů.
Poznal jsem ilyrské zálivy i hřmící řeku Timavo
i místo, kde moře bičuje dalmatskou půdu,
a Pelopův lid na Peloponésu a tebe, země Fajáků,
i tebe, Ithako, Odysseovo malé království.
Projel jsem moře, které obklopuje Krétu a Ídu
a Rhodos a s ním větrné království Kypru
a široké syrské pláně a teplé vody Nilu,
jenž tepe moře vodou ze sedmi ramen,
Arábii plnou palem a ruiny pyšné Memfidy
a hradby, které kdysi strhl Alexandr Makedonský,
odtud přes zimní Karpathos, Patmos a Samos,
na révu bohatý Lesbos a na révu bohatý Chios,
za Smyrnou zvlněnými pláněmi, kudy se kroutí Meandros
v hravých záhybech, vznešené dílo národa Amazonek.

Viděl jsem Kyklady, rozeseté v egejských vodách,
Íkaros, Naxos a Paros proslulý mramorem,
skalnatou Mykonu i tebe, Apollónův Déle,
a Gyaru, i tvé útesy, malá Kythéro,
a sicilskou Erice a Etnu, z níž šlehají plameny,
a místo, které se jmenuje po danajském srpu.
Dojel jsem k mělčinám říčky Kinyfu a do afrického Tunisu
a do ctihodného domu tyrské nevěsty v Kartágu,
do Kalábrie, nejzazší části Itálie, a do změkčilého Tarenta
a do kraje, kde orá půdu krétský rolník.

Přesto žiju — i po tolika přestálých nesnázích
a po velkých nebezpečích vzbouřených mořských vln.
Žiju a jsem stejně silný jak dřív,
vidím líbezné louky své vlasti, vytoužené kopce,
potkávám přátele, po nichž se mi stýskalo,
a tisknu svou dlaní (tak jste mi, bohové, přáli) milovanou rodnou zem.
Neuškodila mi ani loď zmítaná hroznou bouří,
neuškodil mi ani hukot a hněv prudkého jižního větru.
Vyhnul jsem se na moři pirátům a na souši lapkům
a dalším sítím nastraženým k mé záhubě.
Vždyť co zmohou piráti, co všechno smrtelné zmůže,
když to vy, světci, ve své dobrotě nedovolíte?
Často také severák a ještě drsnější východní vítr
napínaly k prasknutí bílé plachty naší lodi
a hned se mi zdálo, že se koráb dotýká samotného nebe,
hned zas, že se propadá do nejhlubšího pekla.
Námořníci bledli a třásli se strachem před hrozbou smrti,
zapomněli na své řemeslo a zapomněli, kudy mají plout.
A vy, jak jen jsem poprvé řekl: „Pomozte, svatí,“
zkrotili jste severák i moře, jež potápí lodi.
Vy jste mě vyrvali z rukou Arabů, kteří se chystali
oloupit mě v pelusijských vodách,
vy jste mi zabránili nastoupit na loď,

která se nedlouho potom potopila v jícnu vod.
Pomíjím kámen, který mě málem trefil do týla,
tam kde je mínójský břeh u Krétského moře,
a všechna nezvyklá jídla, která můj žaludek
musel s odporem strávit, protože jsme neměli jiná.
Často mi chybělo víno a jídlo, mně, odtrženému
od mateřských prsou.

Netrpěl jsem však horečkami ani třídenní zimnicí
a má střeva netrápila tíživá nevolnost.
Proč bych měl nyní mluvit o žhavém písku
žíznivé Libye, spalovaném nízko stojícím sluncem?
A přece jsem všechno přestál, jak jste to chtěli vy
a jak to chtěl on, z jehož vůle září všechny hvězdy.
Chvála tobě, svatá družino, sláva tobě, čím jiným
by se ti mohl odvděčit lidský rod?
My smrtelníci nemáme nic jiného nikde na světě,
jenž nás svou úrodou živí.
Jazyk mi vázne, když se snažím to vyjádřit,
jsem v úzkých a moje nadání mě opouští.
Dříve však nebudou v Hyrkánsku šelmy a v Sabeji kadidlo,
v Tempé koberce trav a v Athosu lesy,
na severu porostou palmy a na pólu se budou divit,
až přijde mráz, Peršan a Syřan se dříve napijí z Dunaje,
než vám moje mysl přestane vzdávat díky
a zapomene na vaši pomoc.
Vy jste mé útočiště, kotva na přídi mé toulavé lodi,
vy budete po všechny časy mými svatými ochránci.
Jedině vy, svatí, smím-li vás prosit, podpořte
nejistý život jistotou věčného příbytku, prosím.
Prožil jsem už hodně let a viděl kdekterou zemi,
mnoho jsem viděl i na rozbouřeném moři.
Častěji než mořem zmítán svou neklidnou duší
jsem dosáhl třiceti let svého života.